

SURİYE

SALİH METECAN GÜLŞEN

ATILIM ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ,

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

İÇİNDEKİLER;

GİRİŞ; 1946-1958, BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ, BAAS DÖNEMİ, HAFIZ ESAD DÖNEMİ, GOLAN TEPELERİ, ESAD ve TERÖRİZM, İRAN-IRAK, LÜBNAN ve HİZBULLAH, BEŞAR ESAD DÖNEMİ, SONUÇ

GİRİŞ

Suriye 1916 yılında imzalanan Sykes Picot Antlaşması ile Fransız etkisi altına girmiş ve 1920 San Remo Antlaşması'ndan sonra ülkede Fransız Mandası kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası 15 Nisan 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye 1970 yılına kadar ideolojik ve dini farklılıkların yarattığı çalkantılı bir dönem geçirmiştir. 185.180 kilometre kareye kurulu, en uzun sınır komşumuz olan Şam merkezli Suriye Devleti'nin nüfusu 22,5 milyon civarındadır. Majör etnik grup %90.3 ile Araplardır, popülasyonun %9.7'sini ise Kürt, Ermeni ve diğer gruplar oluşturmaktadır.¹

Dini bakımdan %86 ağırlığı olan Müslümanlar, %74 Sünni ve %12 Şii olarak ayrılmaktadırlar. Hıristiyanların oranı %10, Dürzilerin oranı %3'tür.² Şiiler kendi içlerinde önce onikiler ve yediler kollarına ayrılarak bugünkü adıyla Mütevelliler ve İsmaililer olarak ikiye ayrılırlar. Hıristiyan gruplarda kendi içlerinde Doğu Ortodoksları Grek ve Suriye kollarına ayrılır. Katolikler de beş kiliseye ayrılmışlardır. Grekler, Suriyeliler, Ermeniler, Keldaniler (Nasturiler) ve Maruniler. Diğer Hıristiyanları ise Ermeni Kilisesine bağlı Ermeniler, Nasturiler(Asuriler) ve Protestanlardan oluşur. Ayrıca Yahudiler de vardır.³

İktisadi açıdan incelendiğinde, ülkenin Nominal Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sı (GSYİH) 58.284 Milyar ABD Doları, kişi başına düşen GSYİH'sı 2.660 ABD Doları'dır. İşsizlik %8.3, enflasyon %3.4 oranındadır. Ülkenin başlıca ihracat ürünleri; ham petrol, petrol ürünleri, gıda, hayvancılık ve tütün mamulleridir. Başlıca ithalat ürünleri ise; makine ve nakliye araçları, gıda ve hayvancılık, kimyasallar ve kimyasal ürünlerdir. İhracatında başlıca ülkeyi %30.9 ile Irak ve %9.4 ile Almanya çekerken, Türkiye %2.7 ile beşinci sıradadır. İthalatında başlıca ülkeyi %10.6 ile ülkemiz çekerken, ülkemizi %10.1 ile Suudi Arabistan ve %9.9 ile Çin Halk Cumhuriyeti takip etmektedir. Ülkemiz ile Suriye arasındaki ticaret hacmi 2.511.763 bin ABD Doları olmakla beraber, söz konusu ülkeye ihracatımız

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

² <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>

³ Gürson, Poyraz, Suriye, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010, s.2-3

1.849.184 bin ABD Dolar'ı iken ithalatımız 662.552 bin ABD Dolar'ıdır, artı %102.2'lik ihracat-ithalat dengemiz vardır.⁴

1946-1958

Suriye 1945 Mart'ında; Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen ve prensipte İngiliz mandasındaki Filistin bölgesinin bir parçası olan Transüdü'n ile Arap Devletleri Birliği'ni kurdu. Transüdü'n bundan tam bir yıl sonra 1946 Mart'ında Ürdün adını alarak bağımsızlığına kavuştu.

Suriye, 1948 yılında Arap Devletler Birliği ile İsrail Devleti'nin kuruluşuna karşı açtığı cephe sonucunda yenilgiye uğrayan tarafta olmuştur. Yenilgi Suriye'de kansız Mart 1949 askeri darbesini getirmiştir. Darbe sonucu, Konyalı bir ailenin oğlu olan Suriye Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Şükrü el Kuvvetli hapse atılmış, yönetimi eski bir Osmanlı Subayı olan Albay Hüsnü Zaim ele geçirmiştir. Hüsnü Zaim'in üç aylık iktidarı başka bir askeri darbe ile Albay Sami el Hinnavi tarafından son bulmuştur. 1958 Suriye-Mısır Birlik Dönemi'ne kadar devam eden süreçte çok sayıda darbeler olmuş ve bu kısa süre içinde Suriye tam sekiz kere el değiştirmiştir.

BİRLEŞİK ARAP CUMHURİYETİ

Suriye'nin 1955'te Bağdat Paktı'na tepki olarak birleşme isteği Nasır tarafından kabul görmemiş, Nasır teklife dış tepkiler açısından realist ve şüpheli yaklaşmıştır, yanı sıra Suriye'deki istikrarsız siyasi yapı, ideolojik çeşitlilik, ekonomik farklılık, coğrafi sınırın olmayışı ve aradaki ülkenin İsrail oluşu Nasır'ı bu birleşmeden uzak tutmuştur. Fakat; Süveyş Krizi, Eisenhower Doktrini ve 1957 Suriye Krizi, Suriye-Mısır Birleşmesinin önünü açan temel etkenlerdir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Suriye ve Mısır'ın birleşmesi 1 Şubat 1958'de gerçekleşti.

Suriye'deki üç ana ideolojik gruplar olan muhafazakar feodal ve sermaye sınıfı, komünistler ve sempatanları ve Baasçı ya da Nasırcı Arap Milliyetçileri içinden, tutarlı ve istikrarlı tek siyaset yürüten grup Baas kanadı idi ve Arap milletinin siyasal birliğini destekliyordu.

Başta destek veren fakat Arap Milliyetçiliği'nin monarşilerini sarsacağından korkan Irak, Ürdün ve Suudi Arabistan bu birleşmeye tepkili fakat sessizlerdi.

Birleşmenin hemen ardından Suriye'nin stabilize olmayan siyaseti yüzünden Nasır bazı politikaları uygulamaya koydu. Bunlar; Baas dahil siyasal partilerin feshedilmesi, ordunun siyaseten elini çekmesi, ekonomilerin birleştirilmesi idi.

Birleşme önemli iki etkisini Lübnan ve Irak'ta gösterdi. Lübnan'da 1943 Paktı ile devlet sorumlulukları Hıristiyan ve Müslüman dinsel cemaatler arasında adil biçimde dağılıyordu. Yükselen Arap Milliyetçiliği ve Birleşme'nin bu kırılma yapısına zarar vereceğini düşünen Hıristiyanlar durumdan endişe ederken Müslümanların coşkusu Mayıs 1958'de iç savaşa sebebiyet verdi.

Irak'ta ise monarşi General Abdülkerim Kasım ve Albay Abdülselam Arif'in önderliğinde bir askeri darbe ile yıkılıp, Irak Cumhuriyeti kurulmuştur. Hükümet Arap Milliyetçiliği'nin bir parçası olduklarını ilan etmiştir.

Fakat bu bahar uzun sürmemiştir. Irak'ta Kasım ile Arif arasındaki mücadeleden galip çıkan Arif, Irak'ı Arap Milliyetçiliği'nin önüne koymuştur. Artık Suudilerin ve Ürdün'ün de sesi açıkça yükselmekte idi. Yanı sıra Nasır'ın merkezîyetçi zihniyeti ve eşitsizliğin Baas üzerinde yarattığı olumsuz düşünce, Selahaddin Bitar ve Ekram Hourani gibi önde gelen Baasçıların istifasına yol açmış, Baas eşitlerin birliği hayallerini kurarken, reelpolitik yirmi altı milyonluk Mısır ile dört milyonluk Mısır'ı ne iktisadi ne siyasi olarak bir tutamıyordu. Suriye'de tabandan ve tavandan gelen ve artan baskı askeri

⁴ <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/721DCE75-D8D3-8566-45208A758CFC0414/suriye.pdf>

darbe ile yeni yönetimi başa geçmiş, Suriye 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden bağımsızlığını ilan etmiş, birlik dağılmıştı. Mısır 1971' kadar Birleşik Arap Cumhuriyeti ünvanını koruyacaktı.

BAAS DÖNEMİ

Suriyeli Rum Ortodoks Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar, Baas hareketinin öncüleri ve kurucularındırlar. Baas hareketi üç prensip altında bütün Arap halklarını tek bir ulus olarak tek çatı altında toplamayı hedefliyordu.

Bu prensipler: Birlik; bütün Arap ulusunun tek çatı altında toplanması. Özgürlük; Arap ulusunun yabancı güçlerden bağımsızlığı. Sosyalizm; Arap sosyalizminin bağımsızlığı ve herhangi bir doktrin takip etmediğini temsil etmektedir.⁵

Arap milliyetçiliğinin yükselişi sonrası dönemde Baas partisi iki koldan oluşuyordu. Sivil ve askeri kollar. Sivil kol, askeri kanattan habersizdi ve askeri kanat bir süre sonra sivillerin içine de sızmayı başardı.

8 Mart 1963'te, Askeri Komite'nin öncülüğünde gerçekleştirilen darbe sonucu Ulusal Devrimci Komuta Konseyi iş başına geçmiş ve Salah Bitar Ulusal Komite'nin başına getirilmişti. Komite; Baas, Arap Ulusal Hareketi, Birleşik Arap Cephesi ve Sosyalist Birlik Hareketi'nden oluşuyordu. İktidarın Baas partisinin tekeline geçişi, Albay Cesim Avlan'ın önderliğinde Nasırcı ve Sünni bir grup subayın 18 Temmuz 63'te ki darbe girişiminin başarısızlığı sonucu olmuştur. Darbeyi bastıran subaylar çoğunlukla azınlık ve Alevi kökenlilerdi.

Darbe girişiminden sonra Baas partisinin sivil üye sayısının artırılması gerektiği yönünde bir karar alındı ve üyelerin sayısı beş kat arttı. Bazı parti liderleri ideolojiyi geri planda tutup aile bireylerini, eş, dostlarını partiye sokmaya başladı. Böylece partinin ideolojik boyutunun yerini; bölge, mezhep veya aşiret blokları aldı. Bu sırada Sünni subaylar kendi içlerinde temizlik çalışmalarında birbirlerini yıpratı ve 50'lerde siyasi alanda pek gözükmeyen azınlık subayları güçlü olmalarının da avantajıyla oluşan boşlukları doldurdu. Bu boşluklar özellikle Alevi, Dürzi ve İsmaili subaylar tarafından dolduruldu.

Süreç içinde El Hafız ile Salah Cedit arasındaki çekişmeler sonucunda; bölge, mezhep ve aşiret bağlarının istismar edilmesi, parti içindeki hizipleşmeler ve ordunun siyasi hayata müdahalesini istemeyen kesim sesini yükseltmeye başlayınca Salah Cedit ve Hafız Esad önderliğindeki ve büyük bir kısmı Alevi ve Dürzi olan subaylardan oluşan grup 23 Şubat 66'da darbe ile iktidarı ele geçirdiler. Ordudan Sünni subayların tasfiyesini izleyen süreç, darbeye başarılı rol oynayan Selim Hatum'un başarısız darbe girişimi ile Dürzi ve İsmaili subayların tasfiyesi ile devam etti. Artık geriye kalanlar bir güç bloğu oluşturacak kuvvete sahip değildi.

Kanlı darbenin ardından Nasır yanlısı Salah Bitar ve Emin el Hafız tutuklandı. Sonrasında Salah Bitar ve Mişel Eflak Lübnan'a kaçmışlardır. Artık Baas partisi tamamen kabuk değiştirmişti.

Esad 64'ten beri Hava Kuvvetleri Komutanı olarak hava kuvvetlerini güçlendirmiş yanı sıra yandaşlarının çoğunu stratejik pozisyonlara getirmişti. 1967 Arap-İsrail Savaşı ile Esad ile Cedit arasındaki farklılıklar gün geçtikçe ortaya çıkıyordu. Salah Cedit sivil kanadı elinde tutuyor ve Suriye'de sosyalist dönüşüme öncelik verilmesi gerektiğini savunuyordu. Fakat Savunma Bakanı Hafız Esad'ın tarafı ise güçlü bir Arap milliyetçiliğine bağlı olarak İsrail'e karşı silahlı mücadele verilmesini öneriyordu. Golan Tepeleri'nin kaybıyla sonuçlanan 1967 mağlubiyetinden sonra güç kaybeden Cedit 1970'de Kara Eylül'e müdahale etmek için Suriye tanklarını Ürdün'e sürmeyi istemiş fakat Esad karşı çıkmıştır. Yüksek ihtimalle Esad'ın Hava Kuvvetleri Komutanlığı döneminde stratejik pozisyonlara getirdiği yandaşları vasıtası ile duruma müdahale etmeme emri sonucu Cedit'in Suriye tankları, Ürdün Kral Hüseyin'in uçakları tarafından bombalanmıştı ve bu da Cedit'in sonunu getirmişti. Esad'ın bu

⁵ Gürson., s.56

emir için sebebi açıktı. Ürdün-Filistin çatışmasının, İsrail-A.B.D. müdahalesini doğuracağını düşünüyordu. Kansız bir biçimde iktidarı ele geçiren Esad Mart 71'de yapılan halk oylaması ile devlet başkanlığına seçilmiştir.

HAFIZ ESAD DÖNEMİ

Hafız Esad 30 yıllık iktidarı sürecinde Suriye'yi bölgesel bir aktör konumuna yükseltmiştir. Bu yolda ilk adım Suriye'nin iç istikrarının sağlanması olmuştur. Bu süreç içinde kendisine en büyük destek Alevilerden gelmiş ve Esad da Alevileri en kritik mevkilere atamıştır. Kurumlar üzerinden diktasını yöneten Esad böylece demokratik bir izlenim vermeyi başarmıştır. 71 Mart'ında devlet başkanı seçilmiş, 71 Ağustos'unda Baas Partisi Genel Sekreterliğine seçilmiş, 73'te kabul ettirdiği Anayasa ile Baas Partisi'ni ülkenin yönetiminden sorumlu göstermiş ve devlet başkanına tanınan yetkileri "Başkanlık Monarşisi" düzeyine çıkartmıştır. Bu yetkiler; Başkan yardımcıları, Başbakan, bakanlar ve yardımcılarını seçme, savaş ilan etme hakkı, ordunun başkomutanı olma hakkı gibi yetkilereydi. Esad Alevilere üst düzey yetkiler sağlamakla beraber Baas Partisi'nin Pan Arabist, sosyalist ve laik söylemini kullanmaktaydı. Bu da geniş Suriye kitesine hitabını sağlıyordu.

Esad ordu üzerinde ki stratejisini ise tarihten ders alarak, ordu içinde ordu kurarak oluşturmuştu. 20.000 kişilik Alevilerden oluşan özel bir birlik olan bu ikinci ordunun görevi Esad'ı ve rejimi korumaktı ve başına kardeşi Rıfat Esad'ı atamıştı. Esad rejiminin sac ayaklarını oluşturan unsurlar şöyledir;

Aleviler; nüfusun %12'sini oluşturmasına rağmen 1960'lardan sonra yüzü gülmeye başlayan grup Esad'ın iktidarı ile kilit pozisyonlarda özellikle askeri birimlerde göreve getirilmişlerdir.

Baas partisi; sözde çok partili hükümete rağmen anayasanın Baas partisine öncü rol vermesi partiyi politika üreticiden çok politika uygulayıcı konumuna getirmiştir. Üyelerinin çeşitliliğine rağmen Alevi azınlığın elinde olan parti ile ülkeyi Baas'ın değil Alevilerin yönettiği sonucuna ulaşabiliriz.

Askeri ve Güvenlik Birimleri; yukarıda bahsettiğim iki ordulu sistem ve başta istihbarat birimleri olmak üzere kilit pozisyonlara Alevileri atayan Esad rejimin bekasını sağlamış oldu.

Rejimi Destekleyen Diğer Gruplar; Esad'ı destekleyen çeşitli grupların arkasında değişik temenniler vardı. Bunlar istikrarsızlığın giderilmesini temenni etmek, milliyetçi söyleminden etkilenmek gibiydi. Yanı sıra laik Suriyeliler ve azınlık dini gruplar Müslüman Kardeşlere karşı verilen savaştan dolayı Esad'ı desteklemişlerdir.

Sünni İşadamlarının Oluşturduğu Elit Kesim; 60'ların sosyalist şartları altında oldukça zor günler yaşamış, Esad'ın pragmatist iktisadi politikaları ile uyanışa geçmiştir.

Köylüler; Esad döneminden yararlanan orta ve yüksek seviyedeki köylüler desteklerine devam ederken fakir köylülerin desteği azalmış fakat geniş çaplı sulama projelerinin hayata geçmesi ile bu grubun desteği sağlanmıştır.

İşçiler ve Memurlar; Esad iktidarının ilk yıllarında patlama gösteren hizmet sektöründe iş sağlamış ve Esad'ı tam desteklemişlerdir. Fakat 80'lerde ki ekonomik durgunluk orta ve alt tabaka memur ve işçilerin Müslüman Kardeşler tabanına kaymasına neden olmuştur.

Dini Azınlıklar; Esad rejiminin Alevi kökenli olması ve Sünniler karşısında azınlıkta olması diğer dini azınlıkları Esad yönetiminin tam desteğine itmiştir.

Hıristiyanlar; genelde Rum Ortodoks olan ve nüfusun %10'unu oluşturan grup kendilerini Arap milliyetçi akımları içinde tanımlar. Mişel Eflak bu gruba mensup idi. Sünni Müslümanlara karşı her zaman Esad rejimini desteklemiş ve parlamentoda güçlü bir şekilde temsil hakkı kazanmış olan grup yanı sıra Lübnan'da ki Hıristiyanlar Suriye'yi bir tehdit olarak görürken Suriye Hıristiyanları Esad yönetimini bir garanti olarak görmüşlerdir.

İsmaililer ve Dürziler; Şiliğin küçük bir kolu olan İsmaililer nüfusun %1'ini temsil etmekte ve Esad rejimine desteği oldukça azdır. Eskiden önemli görevler alan bu grubun son zamanlarda etkinliği ciddi anlamda azalmıştır. Dürziler ise Şiliğin bir diğer kolu ve nüfusun %3'ünü oluşturmaktadırlar. Baas devriminde önemli rol oynayan grubun liderlerinin daha sonraları Alevilerle girdiği anlaşmazlık ve çekişmeden Alevilerin galip çıkması bu grubun etkinliğini bitirmiştir.

Üç ana kurum olan ordu-parti-bürokrasi bloğunu ve etkinliğini kuran Esad, kurmuş olduğu iç kontrol mekanizması ile rejimin bekasını sağlıyordu.

Esad'ın en önemli başarısı çoğunluğu Sunni nüfus ile farlı etnik ve dini azınlıklar arasındaki dengeyi kurmak ve istikrarı sağlamaktır. Esad'ın sosyal tabanı sadece Alevilerden değil, aynı zamanda dini ve etnik azınlıkların yanı sıra kırsal kesimde yaşayan ve Müslüman Kardeşlerin etki altına alamadığı Sünni kesim olmuştur. Esad'ın amacı Suriyeli kimliğini oluşturmaktır.

Esad'ın otoritesini korumakta ki en önemli unsur ise rakiplerinin kendisinden önceki çekişmelerde güçlerini harcamış ve birbirlerini pasifize etmiş olmalarıdır. İki önemli iç tehdit atlatan Esad; 76-82 Müslüman Kardeşler İslami İsyanı ile kardeşi Rifat Esad'ın darbe girişiminden başarılı bir biçimde çıkmıştır.

Esad'ın dış politikası pragmatist ve realist temellere oturmuştur. Neo-Baasçı darbe ile Arap dünyasında yalnızlaşan Suriye'yi İsrail'e karşı cephe almak ile tekrar Arap dünyasının kalbine oturtmak ve bu vasıta ile petrol zengini Arap ülkelerinden maddi ve askeri destek almayı amaçlamıştır ve başarmıştır. Fakat bu dönem 79 yılında Mısır ve Ürdün'ün İsrail ile anlaşması sonucunda sona ermiştir. Suriye, İsrail'e karşı tek kalmış ve 80'lerde yardımına SSCB yetişmiştir. SSCB'nin desteği ile ordusunu modernizasyona tabi tutan ve Orta Doğu'nun en güçlü ordularından birine sahip hale gelen Suriye 91'de SSCB'nin dağılmasıyla yine yalnız kalmış fakat dünya düzeninin tek kutuplu hale doğru gittiğini sezilmeyen Esad yönünü ABD'ye çevirmiş ve ilişkileri geliştirmiştir.

GOLAN TEPELERİ

Golan tepeleri Suriye'nin güneyinde ortalama 1000 metre yükseklikte dağlık bir bölgedir. Golan Tepeleri'nin stratejik konumu şöyle izah edilebilir. Şam'a 35 kilometre uzaklıktadır. Golan Platosu Orta Doğu'nun önemli su kaynaklarından birisidir, Herman dağından doğan Ürdün Nehri ve Tebariye Gölü tepenin en önemli iki su kaynağıdır. Yanı sıra İsrail'in önemli merkezlerini görebilen konumu da stratejik önemine önem katmaktadır.

1967 Savaşında Mısır'a güvenilerek girilen fakat ağır bir hezimetle sonuçlanan ve yanı sıra Golan Tepelerinin "de facto" kaybını sağlayan savaş sonucu, 1973 Arap-İsrail Savaşında Esad Suriye'si Golan Tepeleri'ni geri alabilmek için İsrail'e yeniden saldırdı ancak başarısız oldu ve 74'te BM Barış Gücü Kuvvetleri gözetiminde ateşkes ilan edildi. Bölgede BM tampon bölgesi oluşturuldu ve United Nations Disengagement Observer Force (UNDOF) 1.000 aker gücüyle konuşlandırıldı. Aralık 1981'de İsrail Golan'ın işgalini Knesset'te onaylayarak İsrail yasalarının bölgede uygulanmasına karar verdi fakat ilhak kararı almadı. BM Güvenlik Konseyi, ABD'nin de tam desteği ile İsrail'in eylemini hukuka aykırı, geçersiz ve hükümsüz olduğunu belirten 497 sayılı kararı aldı. İşgal ve ardından alınan bu karar ile İsrail bölgede yerleşimci ve yayılcı politika izleyerek nüfus yapısını değiştirme politikası izledi. Golan'da yaşayan Yahudi olmayan her halk başta Arap ve Çerkez kökenliler olmak üzere her alanda şiddet ve ayrımcılığa maruz kaldı. Politikalar sonucunda Arap ve Çerkez kökenli yerel halk Suriye'ye göç etmek zorunda kaldı. Bugün Golan'da köylerde dahil 500 Yahudi yerleşim yeri bulunmaktadır. Bu da İsrail'in bugün Filistin üzerinde izlediği yayılcı ve yerleşimci nüfus yapısını değiştirmek üzerine kurulu olan politikasının temellerini nereden aldığını bize göstermektedir. Bugüne kadar "de facto" kalan Golan Tepeleri durumunu devam ettirmekte ve İsrail bu mücadeleden "de facto" durum değişmediğinden galip çıkmış gözükmektedir ve buradan gelen şımarıklığı bugün ki Filistin politikasının temellerini oluşturmaktadır.

Lübnan'da da aynı politikayı izleyen İsrail, kuzeyinden gelen gerilla saldırılarına karşı Lübnan'ın %10'unu işgal etmiştir. BM'nin 242 sayılı kararı "Toprak karşılığı barış" ilkesi çerçevesinde İsrail'in Golan'dan çekilmesini isteyen Suriye gibi, Lübnan'da İsrail'in kendi topraklarından çekilmesini istemektedir fakat İsrail BM'nin 425 sayılı "Lübnan'dan bütün yabancı güçlerin (Suriye ve İsrail) çekilmesi" kararını şart koşmaktadır.

ESAD ve TERÖRİZM

Esad; Hizbullah, Hamas, FKÖ, PKK gibi örgütleri pragmatistçe kullanmaktadır. Pragmatist yaklaşımı zaman zaman bu örgütler üzerinde kontrol sağlamak için bu örgütlere indirdiği ağır kanlı darbelerde ve zaman zaman 83'te Arafat'ın, 2000'de Öcalan'ın Şam'dan kovulması gibi fiillerde görmektedir. PKK'yı kullanmasında ki amaç Hatay acısı ve Türkiye'nin bölgede güçlenmesini sağlayacak enerjisini emmek, diğer örgütleri kullanmasında ki amaç ise İsrail'e karşı 67 ve 73'te alınan yenilgiler sonrası anlaşılın Suriye ordusunun İsrail'e karşı bir zafer kazanamayacağı ve Golan'ın geri alınamayacağı sonucu, İsrail'in bu örgütler vasıtası ile rahatsız edilerek Golan için masaya oturtulması ve olası bir İsrail işgalinden ülkesini uzak tutmaktır. Suriye hiçbir zaman İsrail'e karşı terörist bir saldırıya yataklık yapmamış genelde Lübnan'ı üs olarak kullanmıştır. Yaklaşımın sonucu; bugün Suriye'nin bir kısmı daha değil, Lübnan'ın %10'u işgal altındadır.

Bunların yanı sıra Esad'ın terörizm stratejisinde değişik pragmatist yaklaşımlar da gözlemlenmektedir. Ürdün ile olan çekişmeden, Lübnan üzerinde kurulan hakimiyete kadar. 82'de Lübnan devlet başkanı Beşir Cemayil'in öldürülmesi, Beyrut'taki Amerikan ve Fransız karargahlarına saldırılar düzenlenmesi, 250 kadar deniz piyadesinin öldürülmesinin ardından ABD'nin Lübnan'dan çekilmesi, Suriye'nin Lübnan'da ki kontrolünü sağlamıştır. Ürdün kralı Hüseyin'in, İsrail ve FKÖ arasında ki Batı Şeria üzerindeki uzlaşma çabalarına desteği, Esad'ın desteklediği Abu Nidal örgütünün Avrupa'daki çok sayıda Ürdünlü subayı öldürmesi ile kesilmiştir.

Yani sürüncemede kalan bir İsrail-Filistin çatışması, Suriye'yi hedef tahtasından uzak tutacaktır. Filistin mücadelesinin sürüncemede kalması için dengelerin bozulmadan Filistin'in güçsüz ama mücadeleyi kesmeyen, İsrail'in ise güçlü ama kazanamayan rolünden ayrılamaması gerekmektedir. Bu da inanılmaz bir denge oyunu ve zeka gerektirir. Bu sebeptendir ki, Esad zaman zaman Filistinli örgütlere ağır darbeler indirmiştir. 76 Lübnan İç Savaşı'nda FKÖ'nün Hıristiyanlara karşı zafer elde etmesini müdahale ile engellemesi örnektir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle esmeye başlayan barış rüzgarlarına karşın Suriye İsrail'e karşı terörü desteklemeye devam etmiş Madrid Barış Konferansı'na tepki olarak Suriye'de içinde Hizbullah, Hamas gibi örgütlerinde bulunduğu 10'lu Cephe kurulmuştur. 2000 Eylül'de başlayan El Aksa ikinci intifadadan sonra İsrail'e karşı saldırılarını arttırmışlardır.

İRAN-IRAK

Mısır'ın İsrail ile anlaşmasından sonra yalnız kalan Suriye, dönemde yaşanan İran devriminin ardından Batı yanlısı Şah'ın devrilmesi ile dış politikada aradığı fırsatı bulmuş ve İran ile müttefiklik çabalarına girişmiştir. Bu çabalar ideolojik temelli olmaktan çok pragmatist temelli çabalardı. Bu devrimden etkilenen Suriye'de ki Müslüman Kardeşler Esad'ı ciddi anlamda uğraştırmıştır. Suriye'nin İran ile işbirliğinin pragmatist temelleri; Saddam ile Arap dünyasında girdiği liderlik yarışı, kuzeyinde ki NATO gücü Türkiye ve güneyinde ki bir diğer tehdit İsrail'dir.

Esad, İran-Irak Savaşı'nda İran'ı desteklemiş, Irak'ı İran'a savaş açmakla suçlamış ve bu Arap potansiyelinin İsrail'e karşı kullanılması gerektiğini savunmuştur. Bu savaştan İran'ın galip çıkmasını umut etmiş ve Irak'ın yıkılmasını değil, Irak'taki Baas rejiminin yıkılmasını umut etmiştir. Bu sayede İran-Irak-Suriye koalisyonu ile İsrail'e karşı üçlü bir cephe açılacak ve önderliğini Suriye'nin çekmesini umut ediyordu Esad. Fakat ne sonuç ne de denklem umduğu gibi işlememiş, Suriye Şii İran'ı desteklemesinden dolayı Arap dünyasından izole olmuş, Körfez ülkelerinden gelen maddi destek kesilmişti. 1990 Körfez Krizi'nde durum tamamen değişti ve Esad'ın Irak üzerinde izlediği politikanın

haklılığı Saddam'ın Kuveyt'i işgali ile ortaya çıktı. Fakat Esad krizin fırsata dönüşmesine rağmen son derece temkinli bir politika izledi ve her iki ülkeyi, Kuveyt ve Irak'ı adeta kucakladı. Oluşturulan Caydırıcı Güce Esad asker yollama sebebinin Arap topraklarında Arap olmayan Batılı askerlerin bulunmasını engellemek ve Batılı devletlerin işgali bahane göstererek bölgeye yönelik müdahalelerini engellemek olarak göstermiştir. Yanı sıra, artık tek kutuplu düzene dönen dünya siyasetinde bu fırsat Suriye'yi ABD yanında gösterecek, Esad bir taşla birkaç kuş vurmuş olacaktır.

Körfez Savaşı'ndan sonra BM'nin Irak'a ekonomik yaptırımlar uygulaması Saddam'ı Suriye ile ekonomik ve diplomatik ilişkiler geliştirmenin farkına vardtırmıştır. Esad'ın Irak'a karşı tutumu da 1996'da İsrail-Türkiye Stratejik Ortaklığının açıklanmasından sonra değiştirmiştir.

LÜBNAN ve HİZBULLAH

Esad zamanında Lübnan adeta Suriye'nin arka bahçesi olmuştur. İsrail'in kurulmasından sonra bir milyona yakın Filistinli Ürdün ve Lübnan'a göç etmiş ve buralarda sisteme tehdit oluşturmaya başlamışlardı. 76'da Lübnan'da devam eden iç savaşa müdahale için Arap Caydırıcı Gücü'ne dahil olarak Suriye Lübnan'a müdahale etmiş, 89'da imzalanan Taif Anlaşması işe Lübnan'daki askeri varlığını yasal zemine oturtmuş ve 91'de imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Koordinasyon Anlaşması ile meşruiyetini güçlendirmiştir.

Körfez Savaşı'nda ABD'ye verilen destek karşılığı Lübnan'da Suriye'ye tam bir hareket serbestisi sağlamıştır.

Suriye'nin Lübnan'da vazgeçemeyeceği hayati çıkarları vardır. Bunlar; özellikle Beka Vadisi'ni kontrol ederek saldırıya maruz kalabileceği Batı kanadını İsrail'e karşı korumak. Lübnan ile ilişkileri uluslar arası görüşmelerde bir kart olarak kullanmak ve Hizbullah aracılığı ile İran ile olan ilişkilerini geliştirmek. Lübnan'ın ekonomik çıkarlarından faydalanmak ve Beka üzerinden yürüyen kaçakçılığın Suriye yönetimi elit tabakasını beslemesi ile rejimin istikrar sorununa katkıda bulunmasıdır.

Hizbullah'ın tarihi 1982'ye dayanır. Bu tarihte Şam yönetimi İran'ın 1000 adet Pasdaran(Devrim Muhafızı) Lübnan'ın doğusunda bulunan Beka Vadisi'ne yerleştirmesine izin vermiştir. Bunun sebebi bir ay önce İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi, Güney Lübnanlı Şiilerin direnişi ve Suriye'nin İsrail'in Lübnan'ın içlerine doğru nüfuz etmesi korkusudur. Yanı sıra İran'ın Suriye'ye düşük fiyatla petrol vermesi de ayrı bir gerekçe olarak gösterilebilir.

Suriye ve İran için Hizbullah'ı kullanmak, İsrail'e ve diğer rakiplere doğrudan bir çatışma riski taşımadan saldırma imkanı vermektedir. Bunun sonucunda Hizbullah'a karşı kurulacak baskı dolaylı yoldan Suriye üzerinden gerçekleşmektedir. Suriye kurulacak baskı Hizbullah'a kurulacak baskıya eşdeğerdir.

Bu sebeple Suriye örgüt üzerinde askeri ve siyasi bazı kısıtlamalara gitmiştir. Operasyon için Hizbullah Lübnan'daki Suriyeli veya Suriye tarafından atanmış Lübnanlı asker ve istihbarat yetkilileri ile koordine kurmak zorundadır. Bu da Suriye'ye Hizbullah'ın eylemlerinin, zamanı, şiddeti ve yeri üzerinde söz öyleme hakkı tanımaktadır. Yanı sıra İran üzerinden örgüte gelen mühimmat yardımı üzerinde sıkı bir denetim kurmuştur. Siyasi açıdan getirdiği kısıtlamalar ise Lübnan üzerinde ki kontrolünü kaybetme korkusundan yaşanmıştır. Suriye'nin Lübnan üzerindeki kontrolü onun Lübnan siyasi hayatının her seviyesine bulaşan yolsuzluktur ve buna en çok karşı çıkan da Hizbullah'tır. Yani Hizbullah meselesinde İran ve Suriye düşman kardeşlerdir.

BEŞAR ESAD DÖNEMİ

Hafız Esad aslında büyük oğlu Basil Esad'ı velayetli olarak hazırlarken Basil Esad'ın 94'te geçirdiği trafik kazası sonucu küçük oğlu Beşar Esad'ı yurt dışındaki eğitimini yarım bırakıp ülkesine yetiştirmek için geri çağırmıştır. O tarihten itibaren askeri eğitim gören Beşar, 98'de Lübnan İşleri Sorumlusu olmuştur ve 99 boyunca Hizbullah ve İran ile olan ilişkileri takip etmiştir. 2000'de Hafız

Esad'ın vefatından sonra hemen devlet başkanı seçilme yaşı 40'tan 34'e çekilmiş Beşar Esad %97 oyla devlet başkanlığına seçilmiştir.

Beşar Esad yönetime geçtikten sonra kendisi gibi yeni nesil, batı eğitimi almış reformcu teknokrat kadrolarla ekonomik, sosyal ve siyasi uzun dönemli ve yavaş ilerleyen reformlar yapmayı planlamıştır. Beşar Esad'ın ülke için öngördüğü reform modeli Çin modelidir. Öncelik ekonomik reformlarda, siyasi reformların ise artan refah seviyesi ile gerçekleşeceğini öngörmektedir.

Ülkede ki ekonomik durum artan işsizlik, düşük yatırım oranları, yüksek dış borç sebebiyle kriz durumunda idi. Üstüne azalan petrol rezervleri de gelirlerin yakın zamanda tükeneceğini işaretledi. Yıllık ortaya çıkan 250-300 bin arası iş talebi ve bunu karşılamak için ekonominin %6 büyümesi gerekirken ekonomi sadece %2 büyüyordu.

Beşar Esad ekonomik reform için ilk olarak yabancı sermayenin ülkeye girebilmesinin önündeki engelleri kaldırdı ve teşvik uygulamalarını hayata geçirdi. Yanı sıra parti ve güvenlik güçlerinin ekonomik yönetimlere girişini kısıtladı. Fakat yeni yabancı yatırımların eski yöneticilerin(devlet burjuvazisi) ekonomik çıkarlarını tehlikeye atacak olması Beşar'ın işini zorlaştırmıştı. Yanı sıra sivil toplumu destekledi ve yapısal sorunların eleştirilmesine mahal verdi fakat eleştiriler büyüyüp rejimi de kapsamaya başlayınca ve yolsuzluklara ışık tutmaya başlayınca Beşar bu kadar geniş ve hızlı reformdan vazgeçti. Reformların gerçekleşmesi zaman alacak, eski yöneticilerin zaman içinde yerlerini yeni nesil ve Beşar'ın seçtiği yöneticilere bırakması ve yeni burjuvazinin yaratılması ile ancak gerçekleşebilecekti. Beşar'ın en büyük korkusu özellikle iktisadi reform çabalarının rejimin üstüne oturduğu sac ayaklarında yaratacağı dengesizlik ve sonucunda rejimin yıkılma riskiydi.

Dış politika arenasına sert bir giriş yapan Beşar, İsrail'de şahin kanadın yönetime gelmesi ile Filistin'de yeniden yaşanan sorunlar ve 2000 İkinci intifadası ile Şam'da bulunan Filistinli direniş gruplarına vereceği desteği açıkladı ve Suriye-İsrail barışının Araçlar ile İsrail arasında güç dengesi sonucu "güçlünün barışı" ile olabileceğini açıkladı.

Irak ile baba Esad döneminde toparlanmaya başlayan ilişkiler 2000'lerin sonunda Kerkük-Banyas petrol boru hattının açılması ile iyiden iyiye düzelmiş hatta Suriye bu hat üzerinden ucuzca aldığı petrolü uluslararası pazar fiyatına satarak yılda 1 milyar dolar kazanç sağlamıştır. Fakat 2003 işgalinden sonra Irak ile olan ilişkiler zarar görmüştür.

Lübnan'dan geri çekilemeyen Suriye yalnızları oynuyordu ve daha da kötüsü 11 Eylül sonrası ABD tarafından teröristlere destek vermekle suçlanıyordu, sebebi Hizbullah'tı. Bu sebeple İsrail ile barış görüşmeleri de gerçekleşmiyordu. Lübnan Suriye'nin ekonomik penceresi idi ve asker-tüccar-kaçakçılık üçgeni içerisinde Lübnan kaybedilemeyecek bir karttı. Suriye yanlısı Emil Lahud'un 3 yıl daha görevde kalmasını öngören yasa Lübnan parlamentosunda onaylandıktan sonra tepki olarak Sünni kökenli Refik Hariri istifa etti ve adı konulmamış olan Suriye karşıtı cephe 'Bağımsız Lübnan Hareketi'ne katıldı. Aynı yıl Refik Hariri'nin bombalı bir suikaste kurban gitmesi gözleri Suriye'ye çevirdi. Lübnan'da suikastin sonucu olarak yaşanan gösteriler sonucunda Suriye 1559 sayılı BM kararını kabul etti ve Lübnan'dan askeri ve istihbari birliklerini çekmek zorunda kaldı. Hizbullah Suriye'ye destek vermekten çok kendi gücünü göstermek adına Şiileri bir güç gösterisi yapmak adına seferber etti.

2011 yılına gelindiğinde genç Esad çalkantılı 10 yılın en çalkantılı günlerine hazırlanıyordu. Arap Baharı'ndan etkilenen Suriye halkı, ekonomik darboğazında getirdiği sebeplerle sokaklara dökülmüş, reformlar vasıtası ile özgürlük ve ekonomik refah istiyordu. Özgürlüğün öncelikli ilkesi 63 Olağanüstü Hal Yasası'nın kaldırılması talebi idi. Beşar'ın şiddetle bastırmaya çalıştığı olaylar devam etmekte ve Türkiye'de toplantılar düzenleyen ağırlığını Müslüman Kardeşler'in oluşturduğu muhalefet Suriye Ulusal konseyi adı altında özgürlüklerin anayasal temelde olmasını ve geçiş sürecinin askeri

müdahaleden ziyade diplomatik ve yasal bazda yapılması gerektiğinin altını çizerek çalışmalarına devam etmekte ve uluslararası tanınmayı beklemektedir.

SONUÇ

Ülkemiz açısından bakıldığında reformlara ve muhalefete verilen destek devam ettirilerek sonuca ulaştırılmalıdır. Reformlar sonucunda liberalleşecek olan Suriye pazarı üzerinde kazan-kazan politikası(win-win policy) ile karşılıklı yatırım ortaklıklarına gidilebileceği gibi yanı sıra Türkiye'nin gelişen ve güçlenen savunma sanayi ile Suriye ordusu, ülkemiz açısından yine bir pazar aynı zamanda Suriye açısından ordusunu güçlendirme fırsatı sunacaktır, bu noktada da kazan-kazan politikası uygulanabilir olacaktır. Ayrıca, Suriye'nin izleyeceği reformlar ülkemiz vasıtası ile uluslararası arenada yankı bulacak ve uluslar arası kurumlarda Suriye hak arayışlarında daha etkin bir konuma hem ülkemiz tarafından hem de İran ve Hizbullah ile bağını kesmesinden memnun kalan Sünni Arap devletleri tarafından yükseltilecektir.

KAYNAKÇA

GÜRSON, Poyraz, **Suriye**, Ankara, Atılım Üniversitesi Yayınları, 2010.

WWW:

Central Intelligence Agency WWW Sitesi:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

U.S. Department of State (A.B.D. Dış İşleri Bakanlığı) WWW Sitesi:

<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>

T.C. Ekonomi Bakanlığı WWW Sitesi:

<http://www.ekonomi.gov.tr/upload/721DCE75-D8D3-8566-45208A758CFC0414/suriye.pdf>